

DRUGA UČITELJSKA ŠKOLA U ZADRU (1944.-1959.)

Teodora VIGATO

Odjel za izobrazbu učitelja... Sveučilišta u Zadru

UDK 371"1944-1959"(497.5 Zadar)

Pregledni rad

Primljeno: 13. II. 2008.

U radu autorica govori o nastanku, djelovanju i ukidanju Učiteljske škole u Zadru nakon Drugoga svjetskog rata. Analizira najprije razloge nastanka škole, zatim materijalno stanje škole, organizaciju nastave, opremanje škole i sam život u školi. Navodi imena nastavnika i predstavlja programe pripremnih razreda, pedagoških tečajeva te redovnog školovanja učitelja. Upoznaje nas s radom u vježbaonici, zadrugarstvom, pedagoškim centrom i đačkim sveučilištem. Kroz život u školi otkriva društvenu pozadinu posebice odraz informbiroa među učenicima i nastavnicima, te nas upoznaje s počecima društvenog upravljanja školama.

Ključne riječi: Zadar, Učiteljska škola, nastavni programi, vježbaonica, pedagoški centar, đačko sveučilište.

Na prijedlog Okružnoga narodnooslobodilačkog odbora Ministarstvo prosvjete Hrvatske donijelo je odluku da se u Zadru nakon Drugoga svjetskog rata otvori Učiteljska škola¹ koja će nastaviti tradiciju Muške preparandije koja je djelovala u Arbanasima od 1866. do 1921. Naime, u Zadru i njegovoj okolici, mnogo više nego u ostalim krajevima Hrvatske, osjećalo se pomanjkanje učitelja. Moramo imati na umu kako je Zadar bio pod talijanskom okupacijom sve od završetka Prvoga svjetskog rata do 1944., kada je pridružen Hrvatskoj i Jugoslaviji.² Nacionalni sastav stanovništva se tijekom okupacije promijenio. 1918. godine u zadarskoj općini bilo je 36.000 građana, a od toga se 8.000 smatralo Talijanima. U općinu Zadar ubrajala su se okolna mjesta: Bibinje, Sukošan, Debeljak, Galovac, Zemunik, Škabrnja, Smoković, Murvica, Briševo, Poličnik, Diklo, Kožino, Petrčane, Dračevac, Ploče, Crno, Bokanjac te otok Ugljan. Sam grad, a to se računa Poluotok-centar, Arbanasi, Voštarnica, Brodarica i Puntamika, brojio je 16.500 građana. Talijani i talijanaši su uglavnom živjeli u gradu pa zaključujemo kako ja oko polovice stanovnika samog grada bilo talijansko.³ Naime, razlog tome možemo između ostalog tražiti i u činjenici kako je Italija bila članica Trojnog

¹ Zadar 1944 – 1954, urednici Jerolim ČOGELJA, Grgo STIPIĆ i Vicko ZANINOVIĆ, Zadar, 1954., str. 150. Za osnivanje Učiteljske škole posebno se zalagao povjerenik prosvjete Okružnoga narodnooslobodilačkog odbora Mladen Koritnik.

² Vjekoslav MAŠTROVIĆ, *Kako je izvršena okupacija Zadra u studenom 1918.*, Zadar, 1951., str. 6-9.

³ Zadar 1944 – 1954, nav. dj., str. 150.

saveza, u kojem su bile Austrija i Njemačka, a Austrija se obvezala da će na svojem teritoriju protežirati malobrojne Talijane na štetu ogromne većine hrvatskoga stanovništva.⁴

Nakon Rapallskog ugovora 1920. talijanaši i Talijani su počeli terorizirati Hrvate i Srbe, napadali su ih na ulici, vrijeđali, zatim su često demolirali dućane hrvatskih i srpskih trgovaca i palili knjige koje su bile pisane na hrvatskom jeziku.⁵ U Italiji 1922. na vlast dolaze fašisti na čelu s Mussolinijem, a u Zadru se to reflektiralo s još više terora, još više uništavanja svega onog što nije bilo talijanski obojeno. Hrvatske škole se potpuno ukidaju, uništavaju se svi javni spomenici hrvatskog imena, zabranjuje se govoriti hrvatski na ulici.⁶

Iz Zadra odlazi najveći dio hrvatske inteligencije, državni namještenici, trgovci, obrtnici te pojedini radnici i seljaci. 1926. fašisti traže da stanovništvo promijeni državljanstvo u talijansko. Ako bi netko odbio, otpuštali bi ga s posla ili oduzimali dozvolu za rad. Svi su morali promijeniti prezimena, posebice ona prezimena koja završavaju na -ić. Grad su naseljavali Talijanima. U razdoblju od 1918. do 1941. doselilo je u Zadar oko 20.000 Talijana. Iz okolice je u grad doselilo vrlo malo ljudi, uglavnom služavke i obalni i građevinski radnici. Stvorena je neprirodna granica između Zadra i Ravnih kotara i otočkog arhipelaga pa je Zadar bio osuđen na bijedno životarenje. Naime, Zadar se pretvorio u “porto franko”, što znači grad pun šverca, špekulacija, ali i špijunaže. U okolici Zadra, kotarima Biogradu i Preku, živio je isključio hrvatski živalj. Tu nema ni Talijana i talijanaša pa su se u kotaru Preko i Biograd razvijale organizacije Komunističke partije.

8. rujna 1943. službeno je raspuštena Fašistička stranka i druge fašističke ustanove. 9 rujna 1943. u Zadar dolaze Nijemci.⁷ Jedan dio građanstva, i to najveći dio onih koji su doselili iz Italije, napuštaju Zadar i vraćaju se u Italiju. Pojedini građani, naročito oni koji imaju rodbinu u okolici, napuštaju grad jer predosjećaju teške dane koji još čekaju Zadar. Saveznički avioni su 2. studenog 1943. negdje predvečer prvi put iznenada napali grad.⁸ Nakon toga Zadar je 90 puta bombardiran. Već nakon prvog bombardiranja stanovništvo se počelo iseljavati iz Zadra. Stizali su brodovi iz Italije po svoje stanovnike, a ono malo domaćeg življa smjestilo se kod rodbine u okolici Zadra. U Zadru ostaje svega nekoliko tisuća stanovnika koji su se smjestili uglavnom na periferiji. U centru grada ostale su njemačke patrole i njihove pljačkaške grupe koji su sustavno raznosile sve do čega su stizale.⁹

Zametke druge učiteljske škole u Zadru možemo tražiti u učiteljskim tečajevima koje su osnivali prosvjetni odjeli Oblasnoga narodnooslobodilačkog odbora za Dalmaciju još za vrijeme Drugog svjetskog rata na oslobođenom teritoriju u okolici Zadra: u Žmanu na Dugom otoku, Svetom Filipu i Jakovu, zatim na otočiću Galevcu nedaleko od mjesta Preko na otoku Ugljanu. Bili su to tečajevi za pomoćne učitelje u trajanju od pet mjeseci. Polaznici

⁴ ISTO.

⁵ Ante ARTIĆ, Prilike u Zadru od 1918. do 1941., *Zadarski zbornik*, 302–321.

⁶ *Zadar 1944 – 1954*, nav. dj., str. 150.

⁷ ISTO.

⁸ ISTO.

⁹ ISTO.

tečaja bili su istaknuti omladinci i omladinke, borci ili suradnici NOB-a. Poznata su nam imena predavača učiteljskog tečaja s otočića Galevca. Rukovodilac je bio profesor Ivo Carić, pedagošku grupu predmeta predavali su Vlado Kocijan i Ostojić. Kako će urediti školski vrt, kako će se uspješno baviti pčelarstvom, kalemiti voćke, voditi pjevački zbor, učio ih je Fabijan Grubišić, osnove biologije naučila ih je drugarica Šimunović, a osnove zemljopisa Dinko Stipišić. O piscima su učili od Anke Matić. Ona je polaznike tečaja učila lijepom čitanju, recitiranju, a i sama je u tome bila vrlo vješta. Spominju se još i drugovi Pupovac, Jozo Tomašević, Petar Kukulj, ali se ne navodi što su predavali. Zanimljivo da niti jedno ime više ne nalazimo na popisu nastavnika Učiteljske škole u Zadru osim Ivana Carića, koji će biti prvi direktor Učiteljske škole u Zadru.¹⁰ Tečaj je imao i svoju vježbaonicu, a učenici su hospitalirali u školama Poljana i Sutomišćica na otoku Ugljanu. Pored pedagoškog rada učenici su imali i praktične radove iz pčelarstva, vrtlarstva, vinogradarstva, voćarstva i maslinarstva. Tečaj je završilo preko 250 pomoćnih učitelja.¹¹

Prava priprema za osnivanje škole počinje kada je Odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a br. 929 od 25. XI. 1944. donio odluku za osnivanje Učiteljske škole u Zadru, a učitelj Josip Vladović-Relja inače tada v. d. upravitelj Hrvatskoga narodnog kazališta u Zadru, uputio se na dužnost v. d. ravnatelja Učiteljske škole.¹² Do prve svečane sjednice koja će biti održana 28. 11. 1945. na Dan Republike, bilo je potrebno naći prostor gdje će se odvijati nastava, pronaći nastavnike koji će raditi u školi, ali i osigurati dom gdje će živjeti učenici.¹³ Prvoj sjednici Nastavničkog vijeća Učiteljske škole predsjedao je upravitelj Ivo Carić, koji će ujedno u novoosnovanoj školi predavati fiziku. Nazočni nastavnici bili su Mira Dobrenić, koja je predavala hrvatski, Julije Brun matematiku, Lina Kuničić zemljopis i kemiju, Zinaida Janjetović ruski jezik, Velizar Sofić pedagogiju i Zdravka Vukadinović povijest. Upravitelj doma bio je Josip Vladović Relja.

Učiteljska škola je počela s nastavom u zgradi koja je ranije bila u vlasništvu braće Vlahov, koji su kuću darovali državi. U zgradi je bio smješten i Đački dom i škola. Školi je pripadao samo jedan kat. Zgrada je inače bila dobro sačuvana nakon bombardiranja Zadra, samo je krov bio malo oštećen, međutim, nije bila prikladna za školu jer je teško bilo organizirati kabinete, a i nije imala ni vježbaonicu, saznajemo iz dopisa koji šalje prvi ravnatelj Učiteljske škole Ivan Carić Ministarstvu prosvjete na upit o zgradi i materijalnom

¹⁰ Marijan JUNAKOVIĆ, Tako smo postali narodni učitelji, *Školske novine*, br. 835, 15. IV. 1975. i Mate ZANINOVIĆ, *O školstvu u Zadru i njegovom kraju*, Zadar, 1979., 65.

¹¹ Mate ZANINOVIĆ, nav. dj., str. 65.

¹² Državni arhiv u Zadru (dalje DAZd), *Fond Učiteljska školau Zadru* (dalje FUČZ), 16/45. 31. 7. 1945. kut. 1.

¹³ O rada Učiteljske škole u Zadru pisalo se uvijek povodom nekih obljetnica. Prvi pregled rada pronalazimo u knjizi koja je tiskana povodom desetogodišnjice oslobođenja Zadra "Škole i domovi", *Zadar 1944 – 1954*, nav. dj., 145-153; zatim Zdravka VUKADINOVIĆ daje pregled rada u knjizi koja je tiskana povodom stote godišnjice djelovanja škole "U oslobođenom Zadru", *Učiteljska škola u Zadru 1866-1956*, urednik Dinko FESTINI, Zadar 1956., 81-92. Povjesničar pedagogije Mate ZANINOVIĆ, *O školstvu u Zadru i njegovom kraju*, Zadar 1979., 65 i 66, koji daje kraći pregled djelovanja života i rada škole. Serđo DOKOZA u spomen-knjizi koja nastaje povodom 130 godina djelovanje škole "Povijesni pregled gimnazije Jurja Barakovića od 1945. do 1990." *Ilirski preparandij u Arbanasima, 1866.-1996.*, urednici Zlata i Julije DEROSI, Zadar 1997., 160-187.

stanju škole.¹⁴ Najhitnije je trebalo postaviti stakla na prozore i u tri učionice parkete. Naime, iz spisa saznajemo kako su 1945. dobili kredit od Oblasnoga narodnog Odbora za uređenje vodovodne i električne instalacije i za postavljanje stakala na vanjskim prozorima. U zgradi je bilo pet učionica, što je za tadašnje prilike bilo sasvim dovoljno. Nastava se odvijala u jednoj smjeni. Prostorije su bile neprikladne za učionice jer su bile duge i uske. Sav namještaj je sakupljan po ruševinama Zadra. Tijesne klupe bilo je potrebno zamijeniti većima. Nedostajale su dvije table. Namještaj u zbornici i u ostalim prostorijama nije odgovarao uvjetima. Pripremali su se za kupnju novog namještaja ako se školi odobri kredit.¹⁵ Sva nastavna sredstva i pomagala bila su skupljena po ruševinama zadarskih škola, a sastojala su se od nekoliko talijanskih geografskih karata, nekoliko slika iz biologije i par predmeta iz različitih zbirki.¹⁶

Materijalno stanje škole nije se ništa poboljšalo i nakon dvije godine. Naime, o materijalnom stanju škole govorio je izaslanik ministra prosvjete na sjednici Nastavničkog vijeća.¹⁷ Konstatirao je kako u zgradi nema dovoljno prostorija. Škola nema kabineta i nastavnih sredstava. Izaslanik ministra predlaže da učenici i nastavnici na izletima skupljaju predmete za zbirke iz geografije i geologije, da bi se mogli dopisivati s školama iz drugih krajeva i da bi mogli razmjenjivati tipične predmete iz svojih krajeva. Nedostatak slika dao bi se nadoknaditi zajedničkom suradnjom s nastavnikom crtanja, a na ručnom radu bi se mogli izraditi jednostavniji aparati za kemijske pokuse.

ORGANIZACIJA NASTAVE

Nastava je počela s pripremnim razredom i jednogodišnjem pedagoškim tečajem. Na drugoj sjednici Nastavničkog vijeća prijavljeni učenici su bili podijeljeni u 4 priprema odjeljenja: A koji je imao 24 učenika, B 30 učenika, C 31 učenik i D 40 učenika. Ukupno 4 odjeljenja sa 125 učenika. Učenici su bili podijeljeni u pripremi A razred i pripremi B razred. U pripremi A razred ulazila su odjeljenja A, B i C, a u pripremi B razred samo odjeljenje koje su nazivali D. Razlika je bila u tome što su u odjeljenjima A, B i C bili mlađi učenici koji su kasnije pohađali četverogodišnju učiteljsku školu, a u odjeljenju D stariji učenici s više razreda gimnazije koji su kasnije završavali jednogodišnji učiteljski tečaj. Naime, sve su učiteljske škole otvarale pripremi razred, po mogućnosti s dva odjeljenja koja su nazivali A i B, a gdje se javi dovoljan broj kandidata, i jednogodišnji pedagoški tečaj. Nakon Drugoga svjetskog rata bilo je mnogo djece s nepotpunim školovanjem. U pripremnom razredu trebalo je učenicima dati u sažetom obliku gradivo nižih razreda srednje škole. Kao putokaz za rad u pripremnom razredu poslužili su programi općih obrazovnih kurseva. Slično je bilo i s jednogodišnjim pedagoškim tečajem.

¹⁴ DAZd, FUŠZ, 474/46, 4. 8. 1946., kut. 2.

¹⁵ DAZd, FUŠZ, 474/46, 4. 8. 1946., kut. 2.

¹⁶ DAZd, FUŠZ, 723/46, 10. 11. 1946., kut. 2. Ministarstvo prosvjete je tražilo popis nastavnih sredstava i pomagala.

¹⁷ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 26. 2. 1948. spominje se drug Ljubibratović kao izaslanik ministra.

Kakav je bio obrazovni nivo učenika u pripremnim razredima, saznajemo iz izvješća na sjednicama Nastavničkog vijeća: rad s razredom A ne može ići usporedno ni s jednim ostalim odjeljenjem jer su tamo bili najgori učenici. Među njima ima učenika koji imaju samo 2 ili 3 razreda osnovne škole. Najslabiji su u čitanju i pisanju. Čitanka koja je nabavljena ne odgovara njihovom razvoju. Sav rad treba svesti na to da ovladaju gradivom 4. razreda osnovne škole.¹⁸ U odjeljenju D bili su odrasli učenici koji su otežavali rad. Naime, našli su se u istim klupama učenici od 14 do 21 godine.¹⁹

Socijalni sastav učenika u prvoj generaciji Učiteljske škole u Zadru.²⁰

	muški	ženski
Radnici u industriji	5	1
Radnici u poljoprivredi		16
Seljaci	67	
Zanatlije	3	
Državni službenici	12	
Privatni službenici	1	
Ostali	20	
ukupno	108	17 125

Da bi se nekako ujednačila dob učenika u jednom razredu, donesena je odluka kako se u pripremnim A razred mogu upisati učenici koji su navršili 13 godina i imaju najviše 17, a rođeni su između 1929. i 1933. i završili su prva tri razreda gimnazije ili najmanje osnovnu školu. U prvi razred mogu se upisati učenici koji su navršili 14 godina i rođeni su između 1928. i 1932., a završili su 4 razreda gimnazije ili pripremnim učiteljski tečaj učiteljske škole. U drugi razred mogu se upisati oni učenici koji su završili prvi razred učiteljske škole ili peti razred gimnazije. U treći razred učiteljske škole mogu se upisati oni učenici koji su završili drugi razred učiteljske škole ili 6. razred gimnazije. U jednogodišnji pedagoški tečaj mogu se upisati samo oni učenici koji su školske godine 1945./46. završili pripremnim B razred.²¹ Pripremnim razredi i pedagoški tečajevi nisu se upisivali od školske godine 1948./49.²²

Upis u pripremnim razred završen je tek 15. 12. 1947. jer se svi učenici nisu upisali u predviđeno vrijeme. Škola je brojila 171 učenika. Bilo je 8 odjeljenja, a nastava se održavala u 6 učionica koje su билу u zgradi Učiteljske škole, a pedagoški tečaj radio je u vježbaonici

¹⁸ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 14. 5. 1946.

¹⁹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 14. 5. 1946.

²⁰ DAZd, FUŠZ, 29/46, kut. 1.

²¹ DAZd, FUŠZ, 505/46, 29. 8. 1946., kut. 1.

²² U rasporedu predmeta za školsku godinu 1948./49. ne spominje se više ovaj razred.

Učiteljske škole koja je imala samo jednu učionicu pa je rad morao biti organiziran u dvije smjene.²³

*Plan za pripremni razred prema ministarstvu prosvjete i imena nastavnika koji su predavali pojedine predmete u Učiteljskoj školi u Zadru.*²⁴

Hrvatski ili srpski jezik	6	Mara Dobranić, profesor
Ruski jezik	4	Zaneida Janetović
Zemljopis	3	Paulina Kumičić, profesor Marijan Zjačić, nastavnik
Narodna povijest s općom	3	Zdravka Vukadinović, profesor
Prirodopis	3	Petar Vagner, profesor
Fizika	3	Ivo Carić, nastavnik
Kemija i mineralogija	2	Paulina Kumičić, profesor
Račun i geometrija	5	Julije Brun, profesor
Pjevanje i glazba	2	Marijan Zjačić, nastavnik
Crtanje	2	Petar Zrinski, nastavnik
Fiskultura	2	Slavko Bronić, nastavnik
Svega	35 sati	

Programi za učiteljske škole su uglavnom isti kao i za gimnazije pa je Ministarstvo prosvjete dostavilo nastavni program za grupu predmeta koji nisu obuhvaćeni programom za gimnazije ili se od gimnazijskog programa bitno razlikuju: higijena, poljoprivreda, domaćinstvo, ručni rad, pjevanje i crtanje.²⁵ Međutim, pripremni razredi i jednogodišnji pedagoški tečaj po kojem je trebalo raditi od 1945./46. radio je po programu prijeratnih učiteljskih škola samo što se sadržaj trebao prilagoditi novoj stvarnosti u vezi s ideologijom pokreta,²⁶ stajalo je u službeno donesenom planu za Učiteljske škole uz konkretne naputke za pojedine nastavne predmete: u tumačenju prirodnih nauka treba povezivati stvarnost jer su prirodne pojave međusobno uvjetovane i čine nužne zakone razvitka prirode. Isti princip treba zadržati u proučavanju povijesti, koja se dijeli na opću povijest i povijest NOB-a, zatim povijest pedagogije i književnost. Pedagoška grupa predmeta mora se temeljiti na modernim znanostima. Psihologija se predaje samo u II. razredu, i to opća i psihološka. Za opću psihologiju treba koristiti udžbenik dr. Koste Grubačića ili dr. Blagoja Markovića. Trebalo bi početi s općom psihologijom, a u drugom semestru predavati dječju psihologiju. Opću pedagogiju s didaktikom trebalo bi predavati u III. razredu. Potrebno je učenicima dati najpotrebniju opću pedagošku i didaktičku pripremu, stoji u obrazloženju programa, a tek

²³ DAZd, FUŠZ, 842/47, 12. 11. 1947. kut. 3. Mjesec dana kasnije poslano je novo konačno izvješće jer su se učenici naknadno upisivali 998/47, 27. 12. 1947., kut. 3.

²⁴ Plan se nalazi u Fond... Zapisnici.

²⁵ DAZd, FUŠZ, 266/46., 7. 3. 1946., kut. 2. Dopis Ministarstva od 7. 3. br. 19482-III-1946.

²⁶ DAZd, FUŠZ, 39/45, 23. 8. 1945., kut. 1.

onda prijeći na praktični školski rad. Tako će učenici lakše shvatiti metodiku i hospitiranje u vježbaonici. U vezi s praktičnim školskim radom trebaju se upoznati s metodikama pojedinih predmeta. Za povijest pedagogije također treba upotrebljavati knjigu koja se upravo prevodi s ruskog jezika. Većina predmeta radi se po programima viših razreda gimnazije. Od stranih jezika pored obveznog ruskog jezika uvodi se fakultativno engleski ili francuski, i to samo u onim razredima gdje se prijavi više od 15 učenika. Opća i nacionalna povijest jedan su predmet pa se uče povezano, ali je ipak težište na nacionalnoj povijesti, a zatim na povijesti ostalih Slavena. U matematici se uči i geometrija. U prirodopisu se treba obrađivati teme iz higijenske poduke. Sviranje se uči s pjevanjem. Ručni rad treba imati praktični dio u radionicama ili vrtu kako bi se mogao povezati s poljoprivredom. Narodno prosvjeđivanje treba sadržavati: prosvjetnu kampanju, analfabetški tečaj, prosvjetne aktivne, domove kulture, čitaonice.

U školskoj godini 1946./47. koristit će se za pedagogiju privremeni udžbenik, skraćeni prijevod pedagogije ruskih autora B. P. Jesipova i N. K. Gončarova koji nosi naslov *Tabaci iz opšte pedagogike*. Knjiga je inače namijenjena sovjetskim učiteljskim školama pa se naglašava koja poglavlja treba izbaciti: u 1. poglavlju Predmet sovjetske pedagogije, Osnovni izvori sovjetske pedagogije, u 2. poglavlju Učenje Lenjina i Staljina o ciljevima odgoja u sovjetskoj školi, u 4. poglavlju Moralni odgoj, u 8. poglavlju Komsomol, Pionirske i učeničke organizacije u školi, u 15. poglavlju Učitelj sovjetske škole, u 16. poglavlju Uprava i rukovodstvo škole.²⁷ Potpisani pomoćnik ministra Ivo Tošić objašnjava korekcije pedagogije kako nikako ne želi umanjiti vrijednost tih poglavlja, već da je riječ o posebnostima u građi iz sovjetske pedagogije, koja je postigla najviše na putu prema komunističkom odgoju djece i stvaranju novog naraštaja u uvjetima socijalističkog društva. Odgoj djece u školama socijalističkog društva usmjeren je da se konačno uspostavi komunizam, da se iz socijalističkog društva razvije u komunističko kao viši i savršeniji oblik društvenog razvitka. Teme koje se obrađuju iz sovjetske pedagogije: Komsomol, uloga sovjetskog učitelja, predmet sovjetske pedagogije, moralni odgoj, uprava i rukovodstvo škole i slično bit će teme u Povijesti pedagogije SSSR-a.²⁸ Naša pedagogija tako nastaje u specifičnim uvjetima. Zahvaljujući narodnoj revoluciji kod nas su se izvršile promjene u strukturi zemlje. Mladi naraštaj u našim školama treba jačati i razvijati tekovine NOB-a. Moraju biti odlučni u borbi protiv ostatka fašizma, razvijati ljubav prema novoj domovini i stvarati što bolje stručne kadrove potrebne mladoj državi i društvu u periodu izgradnje i obnove.²⁹

Ministarstvo preporučuje kao pomoćnu knjigu iz pedagogije knjigu B. P. Jesipova, *Elementarna didaktika*, preveo s ruskog Rad V. Teodorić, Prosveta, Beograd, 1946.³⁰

Za nastavni predmet psihologija nastavnica se preporučuje da se služe knjigom *Psihologija* autora K. Grubačića i kao pomoćna knjiga neka im služi *Psihologija i odgojni*

²⁷ DAZd, FUŠZ, 717/46, 4. 10. 1946., kut. 2.

²⁸ ISTO.

²⁹ ISTO.

³⁰ ISTO.

rad, Rasprave i članci sovjetskih autora, sv. 2., Biblioteka prosvjetnih radnika, Pedagoško-književni zbor, Zagreb.³¹

U svim ostalim predmetima upotrebljavat će se udžbenici koji su propisani za više razrede gimnazije.³²

Nakon petogodišnjeg rada učiteljskih škola počeo se pripremati novi program,³³ naime, prisjetimo se kako su se koristili programi i udžbenici za gimnazije, međutim, od 1951. počinju se pripremati udžbenici za pojedine predmete, i to uglavnom za učenike učiteljske škole. Riječ o udžbenicima za hrvatski jezik, prirodne nauke i za vještine.

U školskoj godini 1947./48. u Učiteljsku školu upisuje se pripremni razred, zatim neki učenici pohađaju pedagoški tečaj, a drugi učenici pohađaju četverogodišnju Učiteljsku školu. Iz izvješća na kraju prvog polugodišta³⁴ saznajemo popis predmeta koji je bio predviđen u Učiteljskoj školi³⁵ i kako je izgledala satnica u Učiteljskoj školi za školsku godinu 1947./48.

Nastavni predmet	pripremni razred	1. razred	2. razred	pedagoški razred	
Psihologija			3	2	Knežević Julije Brun
Pedagogija			2	2	Knežević Julije Brun
Metodika				2	Julije Brun
Školski rad				5	Julije Brun
Hrvatski jezik	6	4	4	4	Matić Knežević Z. Vukadinović
Ruski jezik	3	2	2	3	Z. Janjetović
Povijest	2	3	3	3	Z. Vukadinović
Zemljopis	3			3	Petar Zrinski
Prirodopis	-	-	-	-	
Kemija	-	-	-	-	
Fizika	3	2	2	3	Katica Maržić
Matematika	5	4	3	2	Katica Maržić Julije Brun
Pjevanje	2	2		2	Šime Dešpalj
Crtanje i pisanje	3	2	3		Petar Zrinski
Gimnastika	2	2	2	2	Slavko Bronić
Ručni rad		-	-		

³¹ ISTO.

³² ISTO.

³³ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 18. 10. 1951.

³⁴ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 1. 2. 1947.

³⁵ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 4. 9. 47. i 18. 10. 47.

Nastavnik Julije Brun je pored matematike predavao psihologiju s logikom, Zdravka Vukadinović je uz hrvatski predavala povijest pedagogije, Petar Zrinski je predavao crtanje i pisanje, ali i zemljopis. Na popisu nastavnika nalazi se glazbenik Šime Dešpalj, koji je predavao pjevanje, sviranje i zbornu pjevanje. Na kraju spomenimo profesoricu Katicu Maržić, koja je svega 6 sati predavala fiziku jer je nastavnik Ivo Carić dekretom premješten u Istru. Školske godine 1947./48. nezastupljeni predmeti su bili prirodopis, kemija, gospodarstvo i fiskultura.³⁶ Od 31. 5. 1947. ravnateljica škole postaje Zdravka Vukadinović, koja će na toj funkciji ostati 12 godina.³⁷

Direktorica Učiteljske škole Zdravka Vukadinović 1947. godine piše pismo Ministarstvu prosvjete³⁸ s molbom da dobije četiri nastavnika i to iz pedagoške grupe predmeta, zatim iz književnosti, povijesti, prirodopisa i kemije kako bi se nastava mogla stručno i kvalitetno odvijati. Škola je tada ima 170 učenika, a u pripremni A razred trebalo je upisati oko 100 novih učenika. Direktorica pretpostavlja kako će u školskoj godini 1947/48. biti oko 300 učenika. U školi je tada radilo 6 nastavnika od kojih trojica mogu predavati samo svoj predmet: nastavnica Janjetović je Ruskinja i ne zna dobro hrvatski pa može predavati samo ruski jezik, Šime Dešpalj može predavati samo glazbu i Petar Zrinski samo crtanje.³⁹

Krajem 1947. u školu dolaze raditi Borislav Maričić, koji je trebao predavati hrvatski jezik, Nikola Milić prirodopis i zemljopis, Stanko Lukšić matematiku. Tada je na školi bilo 11 nastavnika pa je bilo moguće organizirati stručnu zastupljenost svih predmeta. Pored nastavnika koji su se zatekli na školi, kao što su Zdravka Vukadinović, Julije Brun, zatim Katica Maržić, Šime Dešpalj, Petar Zrinski, kao honorarno zaposleni nastavnici spominju se Kamila Križanić, koja predaje hrvatski, zatim Mira Kolarec, koja predaje ruski jezik, Vera Mazanko povijest, Mile Filipija gimnastiku i Šime Ljubin gospodarstvo. I dalje je ostala nezastupljena kemija jer nije bilo nastavnika.

1947. je bilo moguće organizirati četiri pripremna razreda koji su pohađali nastavu popodne, dok je pedagoški tečaj imao nastavu ujutro. Zanimljivo je da se nastava crtanja i gimnastike odvijala samo ujutro od 11 do 13 sati.⁴⁰

³⁶ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 1. 9. 47.

³⁷ Dinko FORETIĆ, Na rastanku. Uz odlazak prof. Zdravke Vukadinović, *Narodni list*, br. 375. 13. 9. 1959. Povodom odlaska Zdravke Vukadinović iz privatnih razloga u Zagreb. Trinaest godina je radila u Učiteljskoj školi. Bila je na prvoj sjednici Nastavničkog vijeća. Jednu godinu je bila nastavnica na školi, a dvanaest godina direktorica. Bila je aktivan član političkih i društvenih organizacija i čitavo svoje slobodno vrijeme života u Zadru posvetila je školi i javnom životu. Posebno je značajna i korisna njena aktivnost u organizaciji Antifašističke fronte žena i Saveza ženskih društava i rad u Pedagoškom centru, u savjetima za prosvjetu grada i kotara Zadar, Omladinskoj organizaciji grada Zadra.

³⁸ Fond Učiteljska škola u Zadru, kutija 3, br. 654/47, 9. 9. 1947.

³⁹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 18. 10. 47.

⁴⁰ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 15. 11. 1947.

U školskoj godini 1951./52. broj nastavnih predmeta se povećao.⁴¹ Nema više pripremnog razreda ni pedagoškog tečaja i oformljena je četverogodišnja Učiteljska škola:

Nastavni predmet	1. raz.	2. raz.	3. raz.	4. raz.	
Logika				2	
Povijest pedagogije				2	Mate Zaninović
Osnove filozofije				2	Ante Zadrović
Pedagogija			2	2	Mate Zaninović i Vladimir Poljak
Metodika				7	Mate Zaninović
Psihologija			4	4	Ante Zadrović Vladimir Poljak
Hrvatski	4	4	4	4	Vera Horvat Jerolim Kraljev
Francuski	3	2	2		Vera Horvat
Njemački			3		Vladimir Poljak
Ruski			2	2	Mate Zaninović
Povijest	3	2	2	2	Z. Vukadinović Željko Meštrović
Geografija	2	2	2	2	Nikola Milić Željko Meštrović
Prirodopis	2	2	2		Nikola Milić
Biologija				2	Ante Zadrović
Državno uređenje				2	Z. Vukadinović
Kemija	3	3			Josip Car
Fizika		3	2	2	Josip Car
Matematika	4	3	2	2	Milka Glumičić
Ručni rad	2	2			Slavko Mikočević
Crtanje	2	2	2		Slavko Mikočević
Pjevanje	2	2	2		
Sviranje	4	4	4		Gordana Sladović
Tjelesno vježbanje	2	2	2	2	Milan Filipi
Predvojnička		2	2	2	Milivoj Badurina
Higijena			2	2	

⁴¹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 2. 9. 1952.

Učiteljska škola produžuje se na 5 godina jer su učenici Učiteljske škole kao nositelji socijalističke ideje trebali dobiti solidnije obrazovanje.⁴² Raspored predmeta i nastavnika u petogodišnjoj Učiteljskoj školi u Zadru za školsku godinu 1956./57. izgledao je ovako:⁴³

Nastavni predmet	1.raz.	2. raz.	3. raz.	4.raz.	5.raz	
Logika			2		3	Nedjeljka Vukojević
Povijest pedagogije					2	Mate Zaninović
Pedagogija			2		2	Mate Zaninović
Metodika					4	Ante Zadrović
Psihologija			4			Nedjeljka Vukojević
Hrvatski	4			4	5	Vera Horvat Jerolim Kraljev
Francuski	3	2	2		3	Vera Horvat
Njemački	3	2	3		3	Ljeposlava Mihalić
Povijest	2	2	2		2	Željko Meštrović
Geografija	2	2	2		2	Željko Meštrović
Prirodopis	2	2	2			Ana Turk
Kemija	3	2	2			Josip Car
Fizika		3	2	2		Josip Car
Matematika	3	3	2		2	Josip Car Ana Turk Dunko Čatlak
Gospodarstvo		2				Ana Turk
Crtanje	2	2	2		2	Izak Morović
Pjevanje i sviranje	2	2	2		2	Šime Dešpalj
Tjelesno vježbanje	2	2	2		2	Milan Filipi
Predvojnička		2	2			Milivoj Badurina
Domaćinstvo	2	2	2		2	Ljubica Marinić
Higijena					2	Dr. Josip Bezić

Kao honorarni nastavnici navedeni su Nedjeljka Vukojević, Dunko Čatlak, Josip Bezić i Šime Dešpalj.

⁴² DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 12. 3. 1951.

⁴³ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 4. 9. 1956.

VJEŽBAONICA UČITELJSKE ŠKOLE

Prva vježbaonica koju je organizirao nastavnik Julije Brun,⁴⁴ nalazila se u zgradi udaljenoj 200 metara od Učiteljske škole. Samo dok se zgrada popravljala, vježbaonica je bila u samoj zgradi Učiteljske škole.⁴⁵ Sastojala se od dvije učionice u kojima su radila dva kombinirana odjeljenja s dvije učiteljice, što nije bilo dovoljno kao vježbaonica za čitavu Učiteljsku školu.⁴⁶ Praktični školski rad organizirao se prema mogućnostima vježbaonice. Na prvom satu metodike u tjednu, za učenike III. razreda, nastavnik vježbaonice izlagao je nacrt svog oglednog predavanja koji će obraditi tijekom tjedna. Također na početku tjedna ili na prvom satu metodike u tjednu vršila se podjela tema praktičnog rada koji će učenici obaviti u vježbaonici. Treći i četvrti sat metodike na kraju tjedna sastojao se u analizi održanih predavanja koja su vodili učenici. Analiza se vodila na temelju bilježaka učenika, učiteljice u vježbaonici i nastavnika iz metodike. Učenik predavač napisao bi predavanje koje se pregledavalo zajednički i ispravljalo uz pomoć stručnih nastavnika. Hospitiranje učenika organizirano je tako da po dva učenika tjedno hospitiraju po jedan dan u jednom odjeljenju. Za vrijeme hospitalizacija imali su kao zadatak psihološko promatranje učenika, međutim, taj rad nije bio sistematski kontroliran. Praktične vježbe održavale su se samo u vježbaonici koja je bila na području Brodarice. Škola na Brodarici je brojila samo 65 učenika i nije imala dovoljan broj polaznika. Zbog toga se vježbaonica 1949. proširila na školu Voštarnica, koja je udaljena od Učiteljske škole 20 minuta hoda. U školi Voštarnica bila je jedna veća učionica gdje su se mogli izmjenjivati učenici za vrijeme hospitalizacija.⁴⁷

U vježbaonici su trebali raditi učitelji koji su bili apsolvirani Pedagoške škole ili iskusni učitelji. Trebalo je urediti i položaj učitelja vježbaonice kako bi se i njihov rad adekvatno nagradio. Naime, učitelje vježbaonice je trebalo izjednačiti s nastavnicima Učiteljske škole.⁴⁸ Od 1. 1. 1950. učitelji u vježbaonici se financiraju iz budžeta Ministarstva prosvjete, a do tada su se financirali iz budžeta Narodnog odbora.⁴⁹

Direktorica Učiteljske škole je zahtijevala da se vježbaonicu oslobodi od neposrednog nadzora referenata gradskog NO-a, jer nastavnik metodike i školskog rada te direktor Učiteljske škole vrše kontrolu u vježbaonici i nelogično je da referent Gradskog NO-a dolazi u vježbaonicu i njezin rad uspoređuje s ostalim osnovnim školama u gradu. Njegovo mišljenje o izboru metode, rasporeda građe i ocjeni kvalitete rada ne može biti mjerodavno.⁵⁰

⁴⁴ Podatak smo našli u obrazloženju novčane nagrade nastavniku Juliju Brunu na sjednici Nastavničkog vijeća održanoj 5. 9. 1955.

⁴⁵ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 1. 9. 47. Vježbaonica će do 1. 11. 47. raditi u zgradi Učiteljske škole dok se ne popravi zgrada, a onda se seli u svoju zgradu, stajalo je u zapisniku.

⁴⁶ Saznajemo iz pismenog dopisa direktorice Ministarstvu prosvjete u Zagrebu i Oblasnom NO-u Dalmacije u Splitu. DAZ, FUŠZ, 239/49, 23. 6. 1949., kut. 3.

⁴⁷ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 26. 6. 1950.

⁴⁸ DAZd, FUŠZ, 239/49, 23. 6. 1949., kut. 3.

⁴⁹ DAZd, FUŠZ, 17/50, 13. 1. 1950., kut. 4.

⁵⁰ DAZd, FUŠZ, kutija 3., br. 239/49, 23. 6. 1949.

Učiteljska škola se preselila 1950. u zgradu sv. Dimitrija i vježbaonicu su počela pohađati djeca iz osmogodišnje škole *Grad*. Sastav djece je bio jako raznolik, što je otežavalo rad, a s druge strane učitelji nisu dobro poznavali djecu jer su bili zauzeti s pripravnicima Učiteljske škole. Prema socijalnom statusu uglavnom su to bila djeca radnika i namještenika. Među njima ima velik broj djece koja nemaju jednog roditelja. Utjecaj ulice na djecu iz vježbaonice je bio veoma velik, konstatiralo se na sjednici Nastavnčkog vijeća.⁵¹

Ime učitelja u vježbaonici	razred	Broj učenika u razredu	Prolazi razred	Nisu zadovoljili
Jela Pupovac	I.	47	38	9
Lina Duvnjak	II.	47	33	14
Srećka Štrelov	III.	31	26	5
Marija Bjelanović	IV.	29	29	-
Ante Reljić	Kombinirano odjeljenje (III. i IV.)	15	12	3 (iz III. razreda)

U prijelaznom periodu kada je osnovno školovanje postalo osmogodišnje, javila se potreba da se formira vježbaonica za V. i VI. razred. U tim razredima radili bi pretežito nastavnici iz Učiteljske škole.⁵²

1952. uređena je vježbaonica u sklopu Osnovne škole “Velimir Škorpik”. Školske godine 1953./54. Učiteljska škola se preselila u veliku zgradu u Perivoju Vladimira Nazora.⁵³ Nova zgrada 1. 10. 1954. imala je 7 odjeljenja i bila je dostatna za rad Učiteljske škole.⁵⁴

ŠKOLSKA OPREMA UČITELJSKE ŠKOLE

Na prvoj sjednici Nastavnčkog vijeća za 1948./49.⁵⁵ godinu prvi put se spominju nastavnici koji su zaduženi za pojedine kabinete: za kabinet fizike je bio zadužen Dunko Čatlak, kabinet kemije Aurelije Dovranić, Julije Brun je bio zadužen za kabinete matematike i crtanja, za kabinet prirodopisa Nikola Milić, zemljopisa Velizar Sofić, muzike Šime Dešpalj, fiskulture Milan Filipi, a knjižnicu je vodila Mira Kolarec. O fondu knjiga i radu knjižnice imamo najviše podataka. Knjižnica se oformila već na samom početku rada Učiteljske škole. Bila je zajednička za učenike i nastavnike. Kroz prvu godinu rada nabavili su 715 svezaka. Najviše su nabavljali knjige domaćih pisaca, dječje književnosti

⁵¹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavnčkog vijeća, 15. 6. 1952.

⁵² DAZd, Fond NOO Zadar, kutija 1, br. 2470/58 (nema datuma).

⁵³ Ljubomir MAŠTROVIĆ, Povijesni pregled školstva u Zadru, *Zadarski zbornik* (gl. ur. Jakša RAVLIĆ), Zagreb, 1964., 521–525.

⁵⁴ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavnčkog vijeća, 14. 9. 1954.

⁵⁵ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavnčkog vijeća, 7. 9. 1948.

i stručnu literaturu.⁵⁶ Pronašli smo popis knjiga koji je tražila Učiteljska škola:⁵⁷ Engels, *Anti Dühring* i *Porijeklo porodice*; Kozevnikov, *Enizej* i *Mart – April*; Tihonev *Karakteristične crte* i *Lenjigradske priče*; Soronov, *O porijeklu u vasioni*; Karpinski, *Što su kolhozi*; Barković, *Na zagrebačkoj fronti*; Kalinjin, *O omladini*; Štambuk, *Tragom crvene zvijezde*; Andrić, *Izabrane pripovijetke*, *O ulozi sindikata*, *Pionirska pozornica*. Na jednoj od prvih sjednici Nastavničkog vijeća donesena je odluka da se nabave knjige: *Odgajanje učenika*, *Vaspitanje učenika*, *Disciplina učenika*, *Sistem obrazovanja*, *Pedagoške ideje Lava Tolstoja*, *Materinska škola*, *Reforma đaka*, *Sistem općeg školskog obrazovanja*, *Priče partizanke*, *Lenjinovo djetinjstvo*, *Djeca Majke Božje*, *Preporoditelj prirode*, *Zadrugarstvo u SSSR*, *Odabrane pjesme*, *Neobične nebeske pojave*, *Izabrane pripovijetke*, *Istranke*, *Suncokret*, *Silaža*, *Konoplje i lan*, *Molekula vode*. Za neke se knjige navode samo naslovi: *Taras Buljba*, *Hod po mukama*, *Ruske pripovijetke*, *Kurir Loda*, *Romeo i Julija*, *Na tri kralja* ili se navode prezimena pisaca: Majakovski, Puškin, Gogolj i Čehov.⁵⁸

Knjižnica ima dobru jezgru, kazano je na sjednici Nastavničkog vijeća, ali je s brojem potrebitih knjiga siromašna, osobito učeničkom lektinom. Saznajemo kako je donesena odluka da će Ministarstvo prosvjete dostaviti knjižnici 600 knjiga.⁵⁹

Zanimljiva je naredba Ministarstva prosvjete iz 1947. u kojoj se pozivaju knjižničari da u roku od osam dana odrede komisiju od tri člana Nastavničkog zbora koji će odmah izvršiti pregled knjižnice i iz nje odvojiti sve knjige koje su pisane korijenskim pravopisom bez obzira na njihov sadržaj.⁶⁰ O izvršenom pregledu komisija će podnijeti pismeni izvještaj koji će dostaviti Ministarstvu zajedno s dva iskaza izlučenih knjiga. Izdvojene knjige treba dostaviti Ministarstvu prosvjete. Isti podatak pronalazimo i na sjednici Nastavničkog vijeća.⁶¹ Nakon rezolucije Informbira direktorica na sastanku Nastavničkog vijeća predlaže kako bi trebalo izbaciti iz knjižnice sve ruske knjige koje su izdane poslije Maksima Gorkog.⁶²

Vođenje biblioteke 1952. preuzima profesor Jerolim Kraljev. Pored centralne biblioteke formirale su se i razredne biblioteke tako da se u svaku učionicu smjestio po jedan ormar s knjigama.⁶³

POLITIČKO OSPOSOBLJAVANJE I DJELOVANJE PROFESORA

Kada se oformila druga Učiteljska škola u Zadru nakon Drugoga svjetskog rata u novom društveno političkom okruženju bilo je potrebno najprije osposobiti profesore koji će moći podučavati buduće učitelje. Osnovni problem nastavnika je bio “kako uspostaviti

⁵⁶ DAZd, FUŠZ, 474/46, 4. 8. 1946., kut. 2.

⁵⁷ DAZd, FUŠZ, 19/46, 4. 1. 1946. kut. 1.

⁵⁸ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 31. 5. 1946.

⁵⁹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 26. 2. 1948.

⁶⁰ DAZd, FUŠZ, 947/47, 17. 11. 1947., kut. 3.

⁶¹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 26. 2. 1948.

⁶² DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 12. 3. 1951.

⁶³ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 2. 9. 1952.

naučno tumačenje gradiva iz pojedinih predmeta i kako kroz nastavu učenike odgajati u socijalističkom duhu.⁶⁴ Nastavnici ne bi smjeli biti indiferentni, trebali bi imati svoj čvrsti stav i ne bi se smjeli pozivati na autoritete jer jedino tako mogu biti uvjerljivi kod učenika.⁶⁵ Nastavnik može odgajati samo onda ako je sam prožet naprednim načelima. Ako rad u školi i izvan škole odgovara socijalistički izgrađenom nastavniku, onda će moći tražiti idejnost od svojih učenika.⁶⁶

Kako bi se pomoglo u izgradnji profila nastavnika Učiteljske škole, tijekom praznika održali su se politička predavanja na kojima su se davale smjernice za daljnje samostalno idejno političko obrazovanje. Za sve nastavnike Učiteljske škole jednom tjedno održavali su se marksistički kružoci. Zadatak škole je bio suzbiti nenaučnosti, praznovjerje i mističnost najprije kod nastavnika a potom i kod učenika. Svaki nastavni sat iz bilo koje struke trebao se temeljiti na beskompromisnoj naučnosti jer u stvarnosti su postojali nastavnici koji su bili na putu “idealističke filozofije”, osim toga Crkva je imala negativni odraz na jedan dio omladine.⁶⁷

Glavne smjernice u političkom djelovanju cjelokupnog školstva pronalazimo u službenom izvješću Ministarstva prosvjete na kraju školske godine 1948./49. Pored uspjeha u školi i metodama rada u izvješću se precizno formuliraju politički stavovi koje treba izgrađivati kod učenika.⁶⁸ Osnovni nedostaci izviru iz nedovoljne idejno-političke i stručne spreme nastavnika. Postoje još uvijek razlike između konkretnih ciljeva škole i njihova ostvarenja. Na putu izgradnje socijalističkog idejnog sistema škola ima veliku ulogu. Nastava, a i čitava škola, nije dovoljno prožeta lenjinističkom naukom. Nedostaje dovoljno naučnosti. Potrebna je dobra idejnost nastave. U izvješću se pozivaju na govor Milovana Đilasa (održan na V. kongresu KPJ) koji je kazao kako se naša omladina trebala formirati kao socijalistička inteligencija, ali veliki nedostatak u njenom odgoju je pomanjkanje marksističkog obrazovanja. Bez marksističko-lenjinističkog obrazovanja nema socijalističke inteligencije ni naučnog procvata u našoj zemlji, zaključio je Đilas.

U pregledu rada hrvatskih škola stoji kako ima još škola gdje se vrlo loše predaje i loše naučno postavljaju stručni predmeti, posebice povijest, hrvatski, prirodne nauke, filozofija i ustav. U iznošenju građe nastavnici ne iznose svoj osobni stav prema predmetu pa takva nastava djeluje neuvjerljivo i ne može pozitivno utjecati na formiranje čovjeka. U prirodnim naukama učenici se ne stavljaju u poziciju da na njih neposredno djeluju predmeti i pojave, već im se o njima samo govori. Učenici se trebaju uvjeriti u materijalnost

⁶⁴ Zdravka VUKADINOVIĆ, U oslobođenom Zadru, *Učiteljska škola Zadar*, nav. dj., str. 84.

⁶⁵ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 11. 10. 1949.

⁶⁶ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 11. 4. 1949. raspravljalo se na sjednici nastavničkog vijeća.

⁶⁷ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 11. 4. 1949.

⁶⁸ Osvrt na rad srednjih škola u I. polugodištu školske godine 1948./49., *Pedagoški rad*, 4/1949., br.1, 76-90. U učiteljskim školama je 29,7% negativnih učenika. Najlošiji uspjeh pokazale su učiteljske škole u Dubrovniku i Imotskom sa 40% negativnih, a najbolji su u Gospiću s 8%. U radu škola ima mnogo objektivnih poteškoća. Opterećenost nastavnika, nesređene materijalne prilike, nedostatak udžbenika i školskog pribora, problem đaka putnika.

prirode, zakonitosti prirodnih pojava. Tako se mogu boriti protiv misticizma, predrasuda, praznovjerja i religioznih izobličenosti. Ta se borba mora razvijati i voditi u školi pomoću činjenica koje pruža nastavni predmet. Znanost treba primijeniti u svakodnevnom životu. Obično nastavnici govore gole činjenice koje ne povezuju sa stvarnim životom. Nastava treba biti aktualna pa se zamjera kako nastavnici nisu obratili pozornost na posljednji govor druga Tita. Ustav se trebao povezivati s političkim zbivanjima. Međutim, treba izbjeći neprirodna povezivanja pa se spominje povezivanje amonijaka s bogom Amonom. I zaključuje kako idejnost nije nešto posebno, neki dodatak, nešto što nadopunjuje nastavu, nego bitni moment, koji proistječe iz same građe. U nekim učiteljskim školama nastavnički zborovi ne predstavljaju borben i idejno izgrađen kolektiv koji bi pozitivno mogao djelovati na mlade učitelje. Preporuča se kako je potrebno svaki rad dobro planirati, a planove je trebalo raspraviti s omladinskim organizacijama i sindikalnim podružnicama. Direktori su trebali u suradnji sa sindikalnim podružnicama pravilno rasporediti izvanškolski rad. Zahtijevalo se organizirano praćenje učenika tijekom cijele školske godine i energično se ustajalo protiv verbalizma. Također se tražilo pravilno korištenje nastavnih sredstava.⁶⁹

Manjkavosti se mogu otkloniti ako nastavnici budu na visini političke svijesti i stručne sposobnosti.⁷⁰ Izdiferencirali su se konkretni zadatci učiteljske škole: 1. razvijanje socijalističkih odnosa; 2. razdvajanje Crkve i države; 3. razvijanje novoga jugoslavenskog patriotizma koji je stvoren u borbi i ojačan u obnovi. Taj novi jugoslavenski patriotizam treba stvarati patriote i oduševljene tvorce socijalističke omladine za koju će biti spremni i boriti se ako ustreba.⁷¹

U rezoluciji III. plenuma CKKPJ i već spomenutom referatu Milovana Đilasa o školstvu bile su zacrtane konkretne smjernice u radu svih škola tadašnje Jugoslavije. Najprije je škola trebalo povezana s gradskim NO-om, a s druge strane NO je trebao pokazati više brige za rad u školama na svojem području. Rezolucija daje više kompetencija razredniku i direktoru. Nastavnici moraju svakodnevno ispitivati i ocjenjivati učenike. Potrebno je organizirati individualnu pomoć lošim učenicima tako da dobri učenici pomažu u radu svojim kolegama. Svaka škola izravno je trebala obavijestiti Ministarstvo o svojem radu.⁷² Najprije su nastavnici bili dužni proučiti Rezoluciju kako bi je mogli koristiti u svojim predavanjima. Dogovoreno je da će nastavnik Vladimir Čolović odmah održati dva predavanja o Rezoluciji CKKPJ i referatu Milovana Đilasa o školstvu.⁷³

⁶⁹ ISTO, 81.

⁷⁰ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 11. 10. 1949. Sjednica Nastavničkog vijeća je održana nakon jednodnevnog savjetovanja u Splitu.

⁷¹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 11. 10. 1949. Sjednica Nastavničkog vijeća je održana nakon jednodnevnog savjetovanja u Splitu.

⁷² DAZd, FUŠZ, 224/50, 13. 4. 1950., kut. 4. Direktorica dobiva pozive na konferenciju direktora učiteljske škole 17. i 18. travnja 1950. u Ministarstvo za koji treba spremiti "kratak referat o specifičnoj problematici škole. U referatu se treba osvrnuti samo na značajnije probleme. Napose treba iznijeti što je u školi učinjeno u vezi s zadacima postavljenim rezoluciji III. plenuma CKKPJ. S tim u vezi treba razmisliti o kompetencijama koje bi u duhu rezolucije trebalo dati direktoru i nastavničkom zboru učiteljske škole".

⁷³ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 20. 2. 1950.

U službenoj politici 1951. dolazi do zaokreta. Trebalo je upoznati nastavnike, a potom i učenike, kako našu slobodu mogu ugroziti socijalističke zemlje.⁷⁴ Naime, direktorica Učiteljske škole na Nastavničkom vijeću govori o novim odnosima Jugoslavije prema SSSR-u. Najprije definira SSSR kao socijalističku zemlju u kojoj nema nezaposlenih, nema kapitalista, nema veleposjednika jer se dogodila nacionalizacija. U zapadnoj Europi izvršena je druga vrsta nacionalizacije. Također postoji planska proizvodnja posebice čelika, ugljena i crne metalurgije, ali je tamo kapitalizam jer višak proizvoda uzimaju kapitalisti. U SSSR-u vlast nije u rukama naroda, nego birokracije, koja također uzima višak proizvoda i ne priznaje rad radnika. Birokraciju naziva kastom koja živi na račun radnog naroda. Direktorica tvrdi kako učenike treba upoznati s nepravilnim stavom birokratske klase prema svojim vlastitim narodima Čerkezima i Tatarima, koji se u to doba preseljavaju u Sibir. Učenici su trebali znati zašto nije prijetila opasnost da Jugoslaviju okupiraju zemlje zapadne Europe, o čemu su svakodnevno govorili, nego opasnost dolazi od Istoka, koji se želio približiti Sredozemlju. Naša borba za očuvanje slobode našla je mnogo pristalica u svijetu i služi mnogim narodima za primjer.

Udar SSSR-a je izazvao kolebanje malog broja članova Partije koji su pokleknuli pod veličinom SSSR-a. Zaboravili su da SSSR ne vodi oslobodilački rat, kao 1941., kada su simpatije cijelog svijeta bili na njihovoj strani, već imperijalistički rat ili su započeli neku vrstu hladnog rata. Socijalizam je neizbježan, tvrdi direktorica. Pod pritiskom radnika i razvojem proizvodnih snaga srušit će se birokratska klasa u SSSR-u, oslobodit će se ugnjetavani narodi i omogućit će se pobjeda proleterske revolucije u zapadnim zemljama i oslobođenje kolonijalnih naroda. Na istoj sjednici profesor Mate Zaninović priznaje svoju zanesenost veličinom Sovjetskog saveza i nije shvatio kakav je socijalizam u toj zemlji pa je kazao: “Svjestan sam da u Učiteljskoj školi predajem najvažniji predmet i moja je želja da učenike odgojim za prave narodne učitelje koji će biti sposobni da odgajaju nova pokoljenja nadahnjujući ih slobodnim duhom. Molim drugove ako bi osjetili bilo kakav moj propust da me upozore. Svaki savjet primit ću vrlo rado.”

Postojale su dvije vrste djelovanja u formiranju pravilnog odgoja: jedno putem predavanja, a drugo putem uvjeravanja. Poznati su nam naslovi predavanja i predavači: Zdravka Vukadinović održala je predavanje o Južnoslavenskoj federaciji, o socijalističkom moralu govorio je Mate Zaninović, o krizi u Sovjetskoj književnosti govorila je profesorica Vera Horvat, a o rudarskoj proizvodnji u našoj zemlji govorio je Aurelije Dovranić.⁷⁵

Nastavnici su u Učiteljskoj školi dobili političke zadatke kojima su trebali klerikalno odgojene učenike preodgojiti.⁷⁶ Donesena je odluka kako taktički treba prilaziti učenicima, a u slučaju da su svi naponi uzaludni, treba učenike uputiti u neku drugu školu pa predlažu

⁷⁴ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 12. 3. 1951. Na početku svako školske godine direktorica je odlazila na savjetovanje u Split i nakon toga bi održala sjednicu Nastavničkog vijeća na kojoj je obavještavala o onom što se govorilo na savjetovanju. Nakon savjetovanja direktora u Splitu na kojem je bio nazočan i ministar prosvjete Leko.

⁷⁵ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 12. 3. 1951.

⁷⁶ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 29. 4. 1952. Na sjednici Nastavničkog vijeća doneseni su zaključci o djelovanju nastavnika za pravilni odgoj.

gimnaziju. Drugi zadatak je bio aktivirati nastavnike da pomognu u organizaciji kulturnog života učenika kako bi ujedno korisno iskoristili slobodno vrijeme. Treći zadatak se odnosi na organizaciju pedagoškog aktiva. Svakih petnaest dana trebalo bi održavati predavanja u koja bi bili uključeni nastavnici struke, nastavnik pedagogije i učitelji. U konkretizaciji spomenutih zadataka pored nastavnika i učitelja uključen je rad pionirske i omladinske organizacije te zadrugarstvo.⁷⁷

OMLADINSKA ORGANIZACIJA

Omladinska organizacija se brinula za društveni i politički rad učenika. Djelovala je u đlačkom domu i školi. Bila je pokretač kulturnih događanja u školi, ali i izvan škole. Politički je usmjeravala učenike tamo gdje škola nije stizala.⁷⁸ Omladinska organizacija je dobivala direktive od Komiteta Narodne omladine grada.⁷⁹ U Učiteljskoj školi su bile jake i brojne organizacije Narodne omladine i Saveza komunističke omladine Jugoslavije. U lipnju 1948. primljeno je u Komunističku partiju 26 učenika, mahom mladih skojevaca, tako da je partijska organizacija imala na kraju školske godine 1947./48. 41 član. To je bila jedna od jačih partijskih organizacija u Zadru i po broju članova i po svojoj aktivnosti. Najveći omladinski uspjeh je postignut 1947., kada je omladina Učiteljske škole proglašena za najbolju srednjoškolsku organizaciju u oblasti Dalmacije pa su dobili prijelaznu zastavicu.⁸⁰ Partijska i Omladinska organizacija djelovala je preko predavanja i diskusija po razredima, zatim su vodili debatne kružoke, đlačko sveučilište, sudjelovali u političkim manifestacijama. Omladina Učiteljske škole već je 1945. odlazila na radne akcije izvan grada. Najprije su radili na Bokanjevačkom blatu, a 38 omladinca je sudjelovalo u Saveznoj radnoj akciji na gradnji omladinske pruge Brčko-Banovići 1946. godine.⁸¹

Zadatak Omladinske organizacije je bio organiziranje rada u raznim sekcijama. Naime, inicijativa za rad u sekcijama je obično dolazila od Omladinske organizacije, a nastavnici su trebali pružiti podršku.⁸² Nastavnici su pomagali pri izdavanju zidnih novina, organiziranju literarnih večeri i naučnih grupa, pomagali su pionirskim rukovodiocima u organiziranju školskih priredbi, u obilježavanju značajnih datuma recitacijama i pjesmom, pomogli su u planiranju i posjetu seljačkoj radnoj zadruzi u Vrsima, gdje su se obično održavali kulturni programi.⁸³ Na kraju školske godine 1948./49. na sjednici Nastavničkog vijeća konstatirano je kako Omladinska organizacija ima podršku od svih nastavnika ali se

⁷⁷ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 11. 10. 1949.

⁷⁸ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 9. 2. 1951.

⁷⁹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 15. 6. 1952.

⁸⁰ G. STIPIĆ, Rad organizacije narodne omladine – dopuna školskom odgoju i obrazovanju *Učiteljska škola Zadar*, 251.

⁸¹ Z. VUKOJEVIĆ, n. dj., 84.

⁸² DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 26. 6. 1950.

⁸³ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 26. 9. 1949.

ipak pohvaljuje rad nastavnika Milana Filipija, Slavka Micolčevića i Mire Kolarec, koji su pomogli u kulturno prosvjetnom radu omladinske organizacije.⁸⁴

RAZREDNIŠTVO

Uloga razrednika shvaćala se jako široko. Razrednik je trebao politički usmjeravati svoj razred. Kako bi se razrednik više povezoao s razredom, 1950. uvodi se sat razrednika⁸⁵ na kojem su se proučavali govori naših rukovodilaca, zatim čitali aktualni članci iz dnevnog tiska i o Bijeloj knjizi.⁸⁶ Na satu razrednika moglo se čak diskutirati o filmovima koje su učenici gledali u kinu.⁸⁷

Razrednik je trebao prisustvovati svakoj razrednoj konferenciji⁸⁸ i na njima se raspravljalo o politici, ali također se trebalo upozoravati na kulturne navike, urednost i čistoću, zatim poticati njihov estetski odgoj da ne bi krenuli u život “sirovi i neodgojeni”. Učenike treba učiti kulturnom ponašanju. Slobodno vrijeme trebalo je ispunjavati lijepom i plemenitom zabavom.⁸⁹ Također, razrednici su trebali upućivati učenike da pravilno shvate političku situaciju i da ne nasjedaju glasinama koje se šire i da krivo ne tumače vijesti koje čuju preko radioaparata. Sat razrednika trebao je raditi na suzbijanju krađe, laganja i slično, te nastojati napraviti od učenika dobrog iskrenog i otvorenog omladinca koji će znati voljeti i braniti svoju oslobođenu domovinu.

Razrednici su imali posebnu bilježnicu u koju su bilježili svoje aktivnosti. Na sjednici Nastavničkog vijeća iz 1951.⁹⁰ zaključeno je kako razrednici nisu dali dobre rezultate jer nisu vodili dovoljno računa o obrađenoj građi, o znanju učenika iz pojedinih predmeta, nisu posjećivali satove nastavnika, nisu se svi interesirali za život i rad učenika u domu niti za rad učenika u izvannastavnim aktivnostima. Tako se na kraju školske godine⁹¹ zaključuje kako su razrednici pravilno shvatili, ali u radu nedostaje sistema. Razrednici Aurelije Dovranić i Milana Pećanić se nisu istaknuli svojim radom kao razrednici pa možemo zaključiti da se rad razrednika kontrolirao i shvaćao vrlo ozbiljno.

ZADRUGARSTVO

Učiteljska škola je trebala davati politehničku naobrazbu u duhu planske socijalističke proizvodnje. Potrebno je osnivati radionice pri školi, posjećivati tvornice i radne zadruge.⁹²

⁸⁴ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 18. 6. 49.

⁸⁵ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 12. 10. 1950.

⁸⁶ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 9. 2. 1951.

⁸⁷ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, Prijedlog na sjednici Nastavničkog vijeća od 18. 10. 1951.

⁸⁸ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 11. 10. 1949.

⁸⁹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 13. 11. 1950.

⁹⁰ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 9. 2. 1951.

⁹¹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 25. 6. 1951.

⁹² DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 11. 10. 1949.

Učiteljska škola imala je pokroviteljstvo nad seljačkom radnom zadrugom u selu Vrsi nedaleko od Zadra. Rad u zadrugama imao je zadatak da se kod omladinaca razvije ljubav za zadrugarstvo jer će budući učitelji raditi među zadrugarima.⁹³ Da bi zadrugarstvo bilo na liniji socijalizma, u svojim predavanjima pobrinuli su se Zdravka Vukadinović i Nikola Milić. Učenici iz Omladinske organizacije Lukačević i Cukrov trebali su održati predavanje o zadrugarstvu na selu.⁹⁴

Selo Vrsi bilo je slabo povezano sa Zadrom pa učenici nisu bili u mogućnosti pomagati u radu zadruge. Suradnja se svodila samo na priredbe koje su učenici Učiteljske škole s vremena na vrijeme davali u Vrsima. Direktorica je predložila da se uzme pod pokroviteljstvo zadruga u Preku.⁹⁵

Zadrugarstvo je bio obavezan predmet u Učiteljskoj školi. Nastava iz zadrugarstva održavala se ciklički. Jedne godine bi se održavali seminari u lipnju, a druge školske godine od 1. studenoga, tj. kada učenici IV. razreda svladaju jedan dio Ustava FNRJ. Ponekad se svaki tjedan održavalo po jedno predavanje iz zadrugarstva. Za seminar su trebali upotrijebiti časopis *Za novi život* pa podatci, slike i članci mogu učiteljima kasnije služiti u nastavi.⁹⁶

PEDAGOŠKI CENTAR

Na ideološko-političkom planu nastavnici Učiteljske škole prednjačili su pred ostalim školama. Oni su redovito i točno pohađali kružoke. Oni nastavnici koji nisu imali kružoke iz svojih predmeta, bili su uvršteni u pedagoški aktiv.⁹⁷ Kako bi se unaprijedila pedagoška teorija i praksa, profesor Julije Brun osnovao je 1949. Pedagoški aktiv iz kojeg će se razviti Pedagoški centar.⁹⁸ Sastojao se od direktora škole, pedagoga i učitelja vježbaonice. Početna ideja je bila da Učiteljska škola postane pedagoški centar za cijelo područje Zadra i okolice. Naime, željeli su da završeni učenici ne izgube kontakt sa školom u kojoj su stjecali stručno znanje i ideološko-političku spremnost. Valjalo se s učiteljima stalno dopisivati. Učitelji su iznosili probleme s kojima se susreću u praksi. Profesori su davali pedagoške i didaktičke savjete i upućivali na stručnu pedagošku literaturu. Ovo je koristilo i akciji opskrbe škola nastavnim sredstvima. Najzaslužniji za rad u Pedagoškom centru su Mate Zaninović i Vladimir Poljak.

Čitava Učiteljska škola bila je već sama po sebi Pedagoški centar. I ostale učiteljske škole na području Hrvatske imale su svoje centre. Poznata je po pedagoškom centru Učiteljska škola u Rijeci. Pedagoški zbor je inicirao da se u svakoj učiteljskoj školi osnuje pedagoški kabinet u kojem će se osim literature nalaziti nastavna sredstva⁹⁹ pa se tako u vježbaonici

⁹³ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 18. 6. 49.

⁹⁴ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 11. 4. 1949.

⁹⁵ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 6. 4. 1950.

⁹⁶ DAZd, FUŠZ, 228/50, 24. 3. 1950., kut. 4.

⁹⁷ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 14. 1. 1949.

⁹⁸ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 11. 4. 1949.

⁹⁹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 12. 10. 1950.

Brodarica osnovao Pedagoški kabinet za područje Zadra. Nastavnik iz pedagogije Mate Zaninović je bio zadužen za pedagošku biblioteku i za plan pedagoškog seminara.¹⁰⁰

Pedagoški centar je poticao učitelje u traženju novih metoda i oblika, koji odgovaraju novim socijalističkim društvenim odnosima. Teme predavanja na konferencijama učitelja i profesora bile su iz područja didaktike, opće pedagogije i metodike, zatim praktična predavanja u Vježbaonici i po gradskim školama. Kasnije je rad bio povezan s aktualnim pitanjima školstva. Pedagoški centar je pomagao u pripremi učitelja za stručni ispit, pripremao je pionirske rukovodioce, održavali su savjetovanja u vezi s politehničkim odgojem, govorili su o primjeni novoga nastavnog programa za osnovne škole, uz pomoć nastavnika fizike i kemije izvodili su eksperimente iz fizike i kemije, izrađivali su jednostavna nastavna sredstva, upoznavali su se s radom kazališta lutaka.¹⁰¹ Pedagoški centar je u zajednicama kotara Zadar i Benkovac organizirao savjetovanje učitelja o društvenom i moralnom odgoju i o nacrtu novoga nastavnog programa, organizirao šestodnevno hospitiranje učenika završnih razreda po seoskim školama, priređivao izložbe novih nastavnih sredstava i pomagala u nastavi, organizirao priredbe i nastup učenika po okolnim selima, organizirao prikazivanje filmova uz stručna predavanja nastavnika.¹⁰²

S vremenom je rad u Pedagoškom centru postao kampanjski i uglavnom se svodio na pripremanje stručnih ispita učitelja. Međutim, osjećala se potreba da Učiteljska škola proširi Pedagoški centar s nekoliko dobrih prosvjetnih radnika iz drugih škola, zatim je trebalo osposobljavati učitelje za rad u kombiniranim odjeljenjima i uvoditi nove oblike rada.¹⁰³

ĐAČKO SVEUČILIŠTE (SEMINARI)

Đačko sveučilište je zamišljeno kao neformalna organizacija koja je imala zadatak povezati rad nastavnika i učenika, škole i života. Đačko sveučilište nije bila neka strogo kontrolirana organizacija pa nije imala ni strogo određeni plan i program rada, nije nigdje ništa evidentirano, osim poneki naslov predavanja kojim su se trebali pohvaliti pred vlastima da dobro moralno-politički djeluju. Bila je to neka vrsta seminara koji su nastavnici po potrebi organizirali. Nastavnici hrvatskog jezika su na seminarima upućivali učenike na čitanje književnih djela, upoznavali ih sa suvremenim časopisima i navikavali na rad u knjižnici. Na seminarima iz povijesti prezentirali su povijesne izvore, literaturu i povijesne filmove, a nastavnici iz prirodnih znanosti vršili promatranja u prirodi, praktične vježbe, preparirali životinje, izrađivali vrijedne crteže i modele. U fizici i kemiji pripremali se laboratorijske vježbe. Organizirani obilazak muzeja, biblioteka, izložbi, tvornica, kina i kazališta također je spadao u rad Đačkog sveučilišta.

¹⁰⁰ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 9. 2. 1951.

¹⁰¹ Z. VUKADINOVIĆ, nav. dj., 95.

¹⁰² Popis smo preuzeli iz *Zadar 1944 – 1954*, nav. dj., str. 153.

¹⁰³ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 1. 10. 1956.

Iz izvješća o radu naučnih grupa iz prirodnih nauka koje je poslano Prosvjetnom odjelu Oblasnoga Narodnog odbora Dalmacije,¹⁰⁴ saznajemo kako je bila organizirana neka vrsta dopunske nastave. Biološka grupa je brojila 32 učenika i organizirali su dva predavanja: *Teorija o postanku živih bića* i drugo predavanje *O životu i radu Mičurina*. Grupa za fiziku i kemiju broji 12 učenika i organizirali su dva predavanja *O elekticitetu* i *Aeromehanika*. Ekonomsko-geografska grupa broji 15 učenika i organizirali su predavanje *O obliku Zemljine kore*. Matematičko-astronomska grupa brojila je 10 učenika i nisu organizirali ni jedno predavanje.

Od 1951. godine nastavnik Ante Zadrović bi je zadužen za organiziranje Đačkog sveučilišta. Trebao je najprije provesti anketu među starijim učenicima koje teme bi bilo dobro obrađivati na Đačkom sveučilištu. Predavanja bi, naravno, trebala biti interesantna, a obuhvaćala bi područja iz političkog života, zatim bila bi tu različita predavanja iz hrvatskog jezika, a IV. razred bi trebao pokrenuti i pedagoško-filozofski seminar.¹⁰⁵ Predviđeno je da se predavanja stalno izmjenjuju između učenika i profesora svakih 15 dana i trebala su sačinjavati jednu cjelinu iz svih oblasti znanosti i umjetnosti.¹⁰⁶

Sljedeće godine, 1952., djelovanje Đačkog sveučilišta se širi i oni pozivaju “lica iz raznih ustanova koji su spremni održavati predavanja iz društvenog, kulturnog i političkog života”.¹⁰⁷ U sklopu Đačkog sveučilišta prikazivali su se filmovi. Nastavnici su trebali pregledati filmove i pripremiti učenike na gledanje. Nakon ogledanog filma trebali su diskutirati ili odgovarati na pitanja koja su postavljali učenici.¹⁰⁸ Kinopredstave su se davale subotom, za što je bio zadužen profesor Josip Car. Poslije kinopredstave bio je predviđen ples.¹⁰⁹

Đačko sveučilište je željelo potaknuti učenike na sudjelovanje u različitim istraživanjima pa su se na početku školske godine 1955./56. dogovorili kako će četvrti razredi organizirati seminare iz prirodnih znanosti, a peti iz društvenih. Seminarskim radom učenici su trebali produbiti i proširiti znanje.¹¹⁰

NAGRAĐENI PROFESORI

Nakon petogodišnjeg rada Učiteljske škole dodjeljuje se nagrada zaslužnim profesorima.¹¹¹ Nastavnik Jerolim Kraljev je predložen za pohvalu s novčanom nagradom u visini 3.000 dinara zato što je kao profesor hrvatskog jezika i književnosti u rad uložio mnogo truda da učenici nauče pravilno pisanje i pismeno izražavanje. Vršio je govorne i

¹⁰⁴ DAZd, FUŠZ, 407/47, 13. 6. 1947., kut. 3.

¹⁰⁵ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 18. 10. 1951.

¹⁰⁶ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 21. 9. 1953.

¹⁰⁷ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 14. 1. 1954.

¹⁰⁸ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 13. 4. 1953.

¹⁰⁹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 14. 1. 1954.

¹¹⁰ DAZ, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 5. 9. 1955.

¹¹¹ DAZ, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 26. 6. 1950.

pismene vježbe, zadavao pismene sastave, ispravljao tako da se danas veći broj učenika vrlo lijepo pismeno i usmeno izražava. Pritom je vodio računa o uspjehu svakog pojedinca. Najveću pozornost obraćao je na lijepi rukopis. Idejnost i principijelnost su bili nazočni na svakom satu. Savjesno čita stručnu literaturu. Ujedno je i bibliotekar školske knjižnice i svake subote je trošio 2-3 sata za sređivanje biblioteke i izdavanje knjiga. Predsjednik je sindikalne podružnice. Kao predsjednik aktivirao je članstvo u predizbornoj kampanji i bio je pohvaljen od Zemaljskog SPR-a.

Novčanu nagradu u visini od 2000 dinara je dobio Baldo Kojaković, profesor ruskog i nacionalne povijesti. Redovito se pripremao za nastavu. Svako predavanje je pisao i davao učenicima kako bi ga mogli prepisati. Redovito je dva puta tjedno održavao kružoke iz povijesti. I povijest i ruski predavao je s “mnogo vještine i methodske spremne”. Idejno-politički pravilno je orijentiran, što se zapaža i na satovima predavanja. Organizirao je s učenicima rad kružoka. Pomagao je učenicima u uređivanju zidnih novina. Sudjeluje u kulturno-prosvjetnom životu grada. Rukovodi Narodnim sveučilištem.

Julije Brun također dobiva novčanu nagradu od 2000 dinara. Inače je profesor matematike i pedagogije. On je organizator Vježbaonice koju je uspio osmisлити bez obzira na različite objektivne poteškoće. Svojim predavanjima pomogao je učenicima i učiteljima. Počeo je utirati put Pedagoškom centru. Organizirao je predavanja iz metodike povijesti i pjevanja. Aktivirao je učiteljsku skrb. Nije nikada zakasnio na sat.

Novčanu nagradu je dobio i Milan Filipi, i to 2000 dinara zbog upornog i požrtvovnog rada za vrijeme fiskulture kao i za pomoć đacima pri organizaciji različitih priredbi. Redovito i savjesno je uvježbavao folklornu grupu, podučavao učenike u različitim granama sporta, a njegovi pitomci su bili među najboljima. Zahvaljujući njegovom zalaganju, škola ima mnogo rekvizita za fiskulturu. Pod njegovim vodstvom učenici su nastupali u raznim granama sporta, i to s vrlo dobrim uspjehom.

Bez novčane nagrade pohvaljeni su nastavnici Vera Horvat i Aurelije Dovranić. Sljedeće školske godine novčanu nagradu dobila je Vera Horvat.

DRUŠTVENO UPRAVLJANJE ŠKOLOM

Na području prosvjete i školstva po uzoru na privredu počeo je proces prenošenja upravnih funkcija s državnih na društvene organe. Odluku o društvenom upravljanju školama donio je Sabor Narodne Republike Hrvatske u tijeku školske godine 1953./54.¹¹² Poslije odluke o osnovnim načelima upravljanja u školama Savjet za nauku prosvjete i kulturu donio je pravilnik za primjenu ove odluke u praksi. Društveno upravljanje vršilo se preko školskog savjeta, nastavničkog zbora, razrednog vijeća, razrednih zajednica i zajednica doma i škole. Za Školski savjet birani su nastavnici iz svojih redova, zatim učenici na razrednim zajednicama, roditelje su birale zajednice doma i škole, a imenovanja je izvršio Narodni odbor, građane su birali zborovi birača, a razmjestaj građana po školama izvršio je Narodni odbor.¹¹³ 1954. godine formirao se Školski savjet koji je imao 13 članova

¹¹² Grgo STIPIĆ, nav. dj., str. 254.

¹¹³ Zadar 1944 – 1954, nav. dj., str. 63.

i sastojao se od dva nastavnika, jednog učitelja iz vježbaonice, tri roditelja, dva građanina, dva omladinca, jednog učitelja iz udruženja učitelja, jednog odgojitelja i direktora škole.¹¹⁴ Trebao se sastajati tri puta godišnje i onda kada treba sastaviti budžet za novu školsku godinu.

Trebale su dvije godine kako bi Školski savjet profunkcionirao onako kako je zamišljen. Predsjednik Školskog savjeta 1956. Vice Barbaroša podnosi pismeno izvješće o njegovom djelovanju, spominje najprije sastav, a potom djelovanje. Školski savjet je bio sastavljen od četiri prosvjetna radnika, jednoga kulturnog radnika, jednog radnika iz privrede i od jednog organa narodne vlasti, jedne domaćice i jednog učenika. Na svojim sastancima, stoji u izvješću, rješavali su pitanja materijalne prirode, zalazili u probleme uspjeha u školi, te kulturnog i javnog život naše omladine, vodili su brigu o materijalnim potrebama naših učenika i o njihovom zdravstvenom stanju te o izvanškolskim aktivnostima.¹¹⁵

Nastavnički zbor je pomagao Školskom savjetu u njegovoj funkciji društvenog odgoja. Međutim, nisu mogli ući u složenu problematiku škole jer su se s problemima upoznavali preko izvještaja direktora. Da bi rad Školskog savjeta i Nastavničkog zbora bio što uspješniji, bili je potrebno podijeliti rad na različita područja i formirati komisije u koje bi se uključili nastavnica i članovi Školskog savjeta:

1. Komisija za zadrugarstvo i socijalna pitanja
2. Komisija za fizički odgoj
3. Komisija za kulturno-prosvjetni rad
4. Komisija za ideološko politički rad
5. Komisija za ekonomska pitanja
6. Komisija za tehnički odgoj¹¹⁶

Školske godine 1952./53. Odlukom Savjeta za prosvjetu, nauka i kulturu Narodne Republike Hrvatske ukinuta je Učiteljska škola u Kninu, a učenici su prešli u Učiteljsku školu u Zadru. Ministarstvo prosvjete dodijelilo je novčanu pomoć od 750.000 dinara za uređenje fizikalnog i kemijskog kabineta, kinoaparature i namještaja.¹¹⁷

KRAJ UČITELJSKE ŠKOLE

Zakon o narodnim školama uvodi obvezno školovanje do navršene petnaeste godine života, što je bilo teško provedivo naročito kod ženske populacije na selu.¹¹⁸ Nastaju nove osmogodišnje škole u kojima najveću ulogu trebaju imati učitelji.¹¹⁹ Tadašnja učiteljska škola trebala je odgajati učitelje za rad u novoj osmogodišnjoj školi, i to u nižim i višim razredima

¹¹⁴ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 22. 5. 1954.

¹¹⁵ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 4. 7. 1956.

¹¹⁶ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 14. 3. 1957.

¹¹⁷ *Zadar 1944 – 1954*, nav. dj, str. 152.

¹¹⁸ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 4. 2. 1952.

¹¹⁹ DAZd, FUŠZ, Zapisnik Nastavničkog vijeća, 8. 2. 1957.

osnovne škole. U tom prijelaznom periodu trebalo je organizirati kvalitetni rad u učiteljskim školama: iz programa trebalo je izbaciti ono što se pokazalo suvišnim i nepotrebnim, zatim je trebalo izmijeniti način rada, inače iz osvrta na slabosti škole direktorice Nedjeljke Vukojević izdvajamo kako u školi učenici samo pamte činjenice i podatke, formule, definicije a premalo se osposobljavaju za samostalni rad, teško se služe pomoćnim sredstvima koja su im potrebna. Konkretni prijedlozi su se sastojali u tome da u prva četiri razreda učiteljske škole uvedu opće obrazovanje, a u peti i šesti pedagoško obrazovanje. U prvom razredu treba koristiti program gimnazije s razlikom da budu zastupljeni tehnički predmeti. U sve razrede treba uvesti seminare iz društvenih i prirodnih znanosti, iz programa odabrati karakterističnu nastavnu građu i izbaciti nepotrebno, posebice iz književnosti i povijesti. Učiteljska škola treba se upoznati s nastavnim programom osnovne škole kako bi što je moguće bolje pripremali učenike za rad u osnovnoj školi, i to u višim razredima. U tu svrhu najbolje mogu pomoći seminari koji su dali najviše rezultata. Uvode seminare u V. razred iz pedagogije, hrvatskog ili srpskog jezika, povijesti, zemljopisa i prirodnih nauka. Na seminarima ne samo da stječu znanje iz pojedinih predmeta već se upoznaju s građom, literaturom i metodikom u seoskim osmogodišnjim školama. Učenike V. razreda treba osposobiti za rad u kombiniranim odjeljenjima, i to u kojima su i viši niži razredi.

Dosadašnje učiteljske škole preopterećene su nastavnim planom i programom. Gradivo iz prirodnih predmeta se sažima. Kemija se uči u dvije godine, fizika samo u trećem razredu i slično. U školi su zastupljene mnoge vještine: crtanje, pjevanje, sviranje, ručni rad, gospodarstvo, domaćinstvo i izvanškolski rad. Ta preopširnost plana i programa zahtijeva da se radi i poslijepodne. Ovo je opća slabost svih učiteljskih škola. U ovom prelaznom periodu dok još učiteljska škola stvarno priprema kadar za rad u svim razredima osmogodišnjih škola, potrebno je provesti veću brigu o organizaciji škole i vježbaonice kao i o nastavnom kadru.¹²⁰

U školskoj godini 1958./59. u cijeloj Jugoslaviji je uveden novi jedinstveni plan i program obaveznog osmogodišnjeg školovanja. Problem je opet bio u nastavničkim kadrovima, kojih nije bilo dovoljno. Većina osmogodišnjih škola nije imala dovoljno nastavničkog kadra odgovarajuće kvalifikacije, već su nastavu vodili učitelji koji nisu mogli zadovoljiti zahtjevnim zadacima. Kako bi se ublažili ovi problemi, pristupilo se dopunskom obrazovanju učitelja koji su nakon seminara bili osposobljeni za rad u višim razredima jedinstvenog osmogodišnjeg školovanja. Ostvarenje tog zadatka trebalo se provoditi sukcesivno više godina, i to na taj način što bi se svake godine određeni broj učitelja, koji imaju najmanje pet godina nastavničkog staža, upućivali na seminar pri višim pedagoškim školama. Takvi seminari održavali su se jednom godišnje i trajali su dva do tri mjeseca. Nakon završenog seminara učitelji bi se vraćali u svoje škole i nastavili s radom, a druge godine bi stjecali pravo na polaganje posebnog ispita na višim pedagoškim školama ili čak fakultetu. Kandidati koji bi na tim ispitima zadovoljili određene kriterije, stekli bi zvanje nastavnika, osposobljenog za rad u višim razredima osnovne škole. Razmatrala se mogućnost organiziranja seminara i pri Filozofskom fakultetu za strane jezike. O konačnom izgledu dopunskog obrazovanja donio je Savjet za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora

¹²⁰ DAZd, Fond NOO Zadar, 2470/58, kut. 1.

kotara Zadar.¹²¹ Kako je teklo daljnje obrazovanje nastavnika i njihova prilagodba novom ustroju škole, to nije više predmet našeg istraživanja. Ovim se rad u Učiteljskoj školi sasvim ugasio i prešao u neku drugu ustanovu koja je sasvim drugačije ustrojena. Trajanje stručne škole odredila je konkretna društvena potreba, isto tako škola je ukinuta kada je ispunila svoj zadatak.

Teodora VIGATO: THE SECOND SCHOOL FOR TEACHERS IN ZADAR (1944-1959)

Summary

In the article the author discusses the establishment, the activities and the closing of the School for Teachers in Zadar after World War II. In the beginning she analyzes the reasons for the establishment of the school, then the material conditions of the school, the organization of the curriculum, the school's equipment and the life within the school. She gives a list of its teaching staff and presents the programs of the preparatory classes, of the pedagogical courses and of the regular course of study. She acquaints us with the work in the exercise hall, in the cooperative, in the pedagogical center and in the pupil's college. Through a depiction of the life in the school she reveals the social background, especially the behavior of students and teachers during Tito's split from Stalin and describes the beginnings of the public administration of schools.

Key words: Zadar, School for Teachers, teaching programs, exercise hall, pedagogical center, pupil's college.

¹²¹ Škola i kadrovi. Dopunsko školovanje učitelja za rad u višim razredima jedinstvenih osmogodišnjih škola, *Narodni list*, 354, 6. 9. 1958.